

ŠEIMOS EDUKACINIO DISKURSO KAITOS REALIJOS

Santykių su tėvais pokyčių aspektai: paauglių požiūris

Vanda Aramavičiūtė

Profesorė socialinių mokslų
(edukologijos) daktarė
Vilniaus universiteto
Edukologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. (8 5) 266 76 25

Elvyda Martišauskienė

Profesorė socialinių mokslų
(edukologijos) daktarė
Vilniaus pedagoginio universiteto
Edukologijos katedra
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius
Tel. (8 5) 279 00 42

Straipsnyje keliama šiuolaikinių paauglių santykių su tėvais kaitos problema globalizacijos kontekste. Turint galvoje, kad globalizacija, stiprindama šiuolaikinio žmogaus ryšius su pasauliu kaip su visuma, gali silpninti santykius su lokalinėmis bendruomenėmis (šeima, mokykla ir kitomis mikroaplinkos institucijomis) bei su kiekvienu jų narių, svarbiausias dėmesys sutelkiamas į tai, kaip paaugliai žvelgia į savo santykius su tėvais. Kartu siekiama atskleisti, kaip paaugliai vertina ir savo santykį su pačiu savimi. Straipsnyje lyginami vyresnių (16–18) ir jaunesnių (13–15) metų paauglių požiūriai į savo santykius, taip pat ryškinami paauglių požiūriai į santykius pokyčiai, įvykę per aštuonerius metus.

Pagrindiniai žodžiai: globalizacija, dvasingumas, santykis, vertybės, humaniškumas, kaita

Įvadas

Nemažai globalizacijos tyrėjų (Bauman, 2004; Giddens, 2000; Jameson, 2002; Kuzmickas, 2003; Tomlinson, 2002 ir kt.) kelia klausimą, kokią įtaką žmonių santykiams, kaip esminiam žmogiškos būties elementui, globalizacijos kontekste daro besikeičianti kultūra ir kiek tai gali paveikti žmonių gyvenimą. Manoma, kad vis labiau plintantis bendravimas informacinėmis technologijomis kuria neadekvačius ir formalius ryšius, kaip prasmingų santykių, grindžiamų moralinėmis vertybėmis,

pakaitalus. Antra vertus, šiandieninėje visuomenėje vis labiau išsigalint pirkimo ir pardavimo dvasiai, o mainams tampant vyraujančia gyvenenos forma, daugelyje visuomenės sluoksnių pastebimas šių vertybių trūkumas. „Rinka tampa savotiška vertybių tikrinimo (naudingumo žmogui požiūriu) vertintoja, institucija, kuri tas vertybes laimina“ (Pruskus, 2005, p. 6). Dėl sparčiai vykstančios kaitos ir būtinumo prie jos prisitaikyti dažnai atsiduriama nuolatinės įtampos, netikrumo, rizikos, baimės bei grėsmės situacijose, neigiamai

veikiančiose žmonių tapatumo jausmą, santykius ir vertybes.

Be to, santykių pasaulis aprėpia įvairias gyvenimo sritis, įgalinančias skirti ir jas atitinkančius santykių tipus. Filosofinėje ir teologinėje literatūroje vyrauja mintis, kad santykiai apima: gyvenimą su gamta, gyvenimą su žmonėmis ir gyvenimą su dvasinėmis esybėmis (Buber, 1998) arba santykį su gamta, su artimaisiais, su visuomene ir su dvasiniu gyvenimu (Hartmann, 2001). Teologijos ir religijos švietėjų (Maršalas, 2002; Merton, 1997, Ratzinger; 1991, Rupnik, 2001; Scheldrakes, 1992) požiūriu žmogus, santyki audamas su savimi ir kitais, santykiauja ir su Absoliutu, arba Dievu. Pasak teologo P. Scheldrakes (1992), Dievo ir žmogaus santykis siekia giluminius žmogaus dvasinio gyvenimo klodus.

Tačiau iš įvairių santykių tipų išskirtinė vieta žmogaus gyvenime priskiriama *santykiams su kitais žmonėmis, arba tarpusavio* (interpersonaliniams) *santykiams*. Neatsitiktinai T. Maršalas (2002), įvardijęs tarpusavio santykius kaip pagrindinę žmonių egzistencijos kategoriją ir kaip daug ką lemiantį veiksnį, daugelį gyvenimo problemų (santuokos ir šeimos, darbo, veiklos ir visuomenės, religijos, rasinių ir pramoninių vaidų, politinės ir tarptautinės įtampos) laiko santykių patologijos, arba žlugusių santykių, pasekme. Vadinasi, asmens santykiai su kitais žmonėmis gali turėti įtakos tiek santykiams su sociumu plačiąja prasme, tiek ir santykiams su savimi (intrapersonaliniams), nes visus tarpusavio ryšius sieja glaudi priklausomybė. Egzistencializmo ir personalizmo atstovai nutrūkusius individo ryšius su kitais linke

daugiau nusakyti kaip asmeninių dvasinių negalių (egzistencinio nesaugumo, nerimo, kančios, svetimumo sau) kilimo priežastį.

Nekyla abejonių, kad tarpusavio santykių sistemoje ypatinga vieta atitenka *tėvų ir vaikų santykiams*, kaip pirminiems, tiesioginiams, nuolatiniams bei ilgalaikiams ryšiams, neretai tampantiems kitų santykių su aplinkiniu pasauliu modeliu. Pastarojo meto edukacinėje literatūroje taip pat gausėja darbų, tiesiogiai ar netiesiogiai iškeliančių tėvų ir vaikų santykių problemą. Lietuvoje naujai įsitvirtinanti šeimotyra tampa akstinu šeimos tyrimams suintensyvinti, o tarp jų ir santykių, kaip ypatingai reikšmingo šeimos gyvenimo kokybės, matmens. Tėvų ir vaikų santykius teoriniu ir empiriniu atžvilgiu daugiausia yra nagrinėję Z. Bajoriūnas (1997), J. Uzdila (1997), V. Aramavičiūtė (1978, 1995), K. Miškinis (1996), J. Litvinienė (1997), L. Rupšienė (2001). Tačiau tyrimų, kuriuose būtų išryškunami santykių pokyčiai dabartinėje prieštaringoje sociokultūrinėje situacijoje, juos sąlygojantys veiksniai ir pedagoginės korekcijos prielaidos, stokojama.

Atsižvelgus į tai, *žvalgomojo tyrimo objektu* buvo pasirinkta paauglių santykių branda dabarties globalizacijos kontekste.

Tyrimo tikslas – remiantis ilgalaikių tyrimų duomenimis, nustatyti paauglių santykių brandos ypatumus ir išvelgti jų kaitos tendencijas, ryškėjančias per pastaruosius metus.

Straipsnio tikslai: 1) išryškinti vyresniųjų paauglių požiūrių į santykių su tėvais pokyčius; 2) palyginti vyresniųjų ir jaunesniųjų paauglių požiūrius į santykius su tėvais; 3) sugretinti vyresniųjų paauglių požiūrius į savo tėvus ir į save.

Santykių tyrimo metodologinės nuostatos

Tyrimo metu į santykių žvelgta kaip į *dvasingumo dimensiją*. Nors dvasingumas, kaip daugiasluoksnis fenomenas, filosofinėje ir teologinėje literatūroje įvairiškai apibrėžiamas, bet jo esmė vienaip ar kitaip siejama su žmogiškais santykiais. Kaip sakė filosofas D. Adsheadas (2000), dvasingumas – tai ne tik amžinas savęs, gyvenimo prasmės, tikslo ir vertybių ieškojimas, bet tai ir ryšiai su kitais žmonėmis. Mat per nuolatinį žmogaus ryšį su įvairiais pasaulio objektais tegali reikštis, skleistis ir bręsti žmogaus dvasinės galios. Kita vertus, tik darnus, stiprus, prasmingas, aktyvus, kūrybiškas santykis gali liudyti žmogaus dvasingumą. Lietuvos edukologijoje (Bitinas, 2000; Jovaiša, 2002; Aramavičiūtė, 2005; Martišauskienė, 2004; Verbylaitė, 2006) dvasingumą taip pat linkstama apibrėžti kaip adekvatų asmens santykį su pasauliu, grindžiamą aukščiausiomis, arba dvasinėmis, idealinėmis vertybėmis

Apibrėžus santykių kaip dvasingumo dimensiją, tolesne metodologine nuostata pasirinkta požiūris į santykių *kaip į subjektyvų (vidinį) ir objektyvų (išorinį) ryšį* (Jovaiša, 2002; Rupnik, 2001; Maršalas, 2002 ir kt.). Iš čia esminėmis tarpusavio santykių apraiškomis laikyta: bendraujančio subjekto pažinimas ir vertės pripažinimas, prasmingo sąlyčio su juo išgyvenimas ir praktinis jo vertingumo atskleidimas bei tausojimas ar net pastangos jį padidinti. Šios apraiškos atitinka ir santykio struktūrą, susidedančią iš šių komponentų: 1) kognityvinio (pažintinio, prasminio), pasireiškiančio subjekto, su kuriuo asmuo palaiko ryšį, vertės paži-

nimu ir pripažinimu; 2) emocinio, kai asmuo pajaučia prasmingą emocinį ryšį su subjektu ir 3) praktinio (veiksminio), kai asmuo savo pastangomis bei konkrečiais veiksmais bando parodyti, tausoti ar net plėtoti subjekto vertę.

Pasirenkant santykio vertinimo kriterijus, pirmenybė teikta *dorovinėms vertybėms* kaip gėrio branduoliui, atliekančiam reikšmingo orientyro vaidmenį žmogaus gyvenime. Tačiau stebint šiuolaikinį gyvenimą gali susidaryti įspūdis, kad jame egzistuoja vertybinis neutralumas, nes esama daug priešpriešos tarp dorovinių vertybių ir konkrečių gyvenimo faktų. Kita vertus, dabartinėje visuomenėje plintančios moralinio reliatyvizmo idėjos savo ruožtu taip pat įtvirtina nevienalytį požiūrį į dorovinių vertybių statusą žmogaus gyvenime. Todėl sunku išskirti esmines vertybes, o juolab nustatyti jų hierarchiją. Tačiau psichologo Maslow (1997) nuomone, „būties vertybės nesudaro hierarchijos. Kiekviena iš jų tiek pat svarbi kaip ir kita, ir kiekviena gali būti apibūdinta visomis kitomis“ Ieškant išeities iš šios situacijos, linkstama išskirti *humaniškumą*, implikuojantį savyje esmines dorovines vertybes.

Nusakant *humaniškumo turinį*, remtasi filosofinės etinės (Mariteno, 1995; Vydūno, 1990; Girniaus, 1991; Mažučio, 1995; Žemaičio, 1990; Darom, 2000) ir pedagoginės literatūros (Jovaišos, 2007; Dzenuškaitės, 1984 ir kt.) idėjomis bei savo anksčiau tyrimų duomenimis. Iš svarbiausių humaniškumo turinio apraiškų, galinčių atlikti santykių įvertinimo kriterijaus funkciją, išskirta: jautrumas, pagarba, tausojimas, pasitikėjimas, atvirumas, pakantumas, rūpestingumas, pagalba, atsakingumas, at-

laidumas ir kt. Vertinant paauglių ir tėvų santykius, svarbiausias dėmesys buvo kreipiamas į šių humaniškumo apraiškų apimtį ir raiškos pobūdį, t. y. visų pirma norėta išsiaiškinti, kaip mokiniai žiūri į savo tėvus, kaip į humaniškų santykių partnerius, ir kaip šiuos santykius vertina humaniškumo požiūriu. Kitas orientyras, padėjęs papildyti šią informaciją, buvo tiriamųjų požiūris į tėvų socialinius vaidmenis ir jų keliamus lūkesčius. Į visa tai atsižvelgus, buvo išskirti 6 požiūrių į santykius lygiai: *labai teigiamas, teigiamas, nelabai teigiamas, neutralus ar neapibrėžtas, neigiamas, labai neigiamas*.

Pagrindiniais tyrimo metodais laikyta:

- 1) filosofinės, teologinės, psichologinės ir pedagoginės *literatūros šaltinių* apie žmonių santykius globalizacijos kontekste santykių tyrimo metodologinės nuostatos, santykių vertinimo kriterijai, santykių ryšio su asmens dvasingumu analizė, lyginimas ir vertinimas;
- 2) adaptuotas *nebaigtų sakinių testas*, padėjęs atskleisti paauglių požiūrių į savo santykius su tėvais ir savimi pačiu ypatumus. Šios diagnostinės priemonės pasirinkimą sąlygojo jo validumas, patikrintas tiek daugelio kitų tyrėjų, tiek mūsų ankstesnių tyrimų duomenimis apie tiriamųjų požiūrius į savo santykius. Nepažeidžiant pagrindinių reikalavimų, šio tyrimo metu šis testas buvo papildytas keliais sakiniais, šiek tiek išplečiančiais tiriamųjų santykių erdvę;
- 3) *lūkesčių aprašai*, leidę apibūdinti tirtų paauglių požiūrį į atliekamus kitų asmenų ir savo socialinius vaidmenis ir jų keliamus lūkesčius. Buvo siekiama išsiaiškinti, kaip šie asmenys, mokinių

akimis žiūrint, atlieka savo, kaip tėvo ar motinos, mokytojo bei draugo, vaidmenį ir kiek šis vaidmenų atlikimas atitinka tiriamųjų, kaip sūnaus, dukros ar mokinio, lūkesčius;

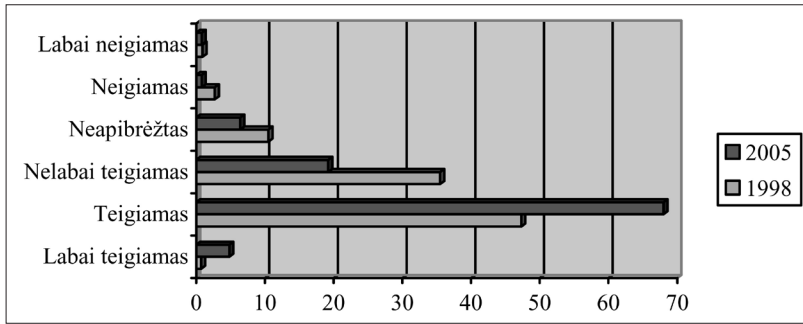
- 4) *emocinių išgyvenimų aprašas*, išryškines paauglių teigiamų ir neigiamų išgyvenimų ištakas ir sąsajas su paauglių santykiais su tėvais ir kitais artimais asmenimis;
- 5) *statistinės analizės* metodai (absoliučių ir procentinių dažnių skaičiavimas, chi – kvadrato kriterijus, faktorinė bei koreliacinė analizė).

Žvalgomas tyrimas organizuotas *dviem etapais*. Pirmame etape (1998) buvo ištirta 220 vyresniųjų paauglių ir 400 jaunesniųjų paauglių požiūriai į savo santykius su kitais žmonėmis ir savimi; antrame etape (2005) – 127 vyresnieji paaugliai, kurie mokėsi Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

Paauglių požiūriai į santykius su tėvais

Analizuojant paauglių ir tėvų santykius, buvo domėtasi, kaip tiriamieji vertina savo santykius su motina ir su tėvu. Panaudojus šiuos vertinimo kriterijus, buvo gauti tokie vyresniųjų paauglių požiūrių į savo **santykius su motinomis** pokyčiai (1 pav.).

Kaip matyti, *1998 m.* pusė tirtų mokinių savo santykius su motina buvo linę laikyti humaniškais, per trečdalį – nelabai humaniškais, apie dešimtadalį – neutraliais ar neapibrėžtais. Vyraujantis humaniškų santykių bruožas – abipusiškas sutarimas. Vienas iš esminių veiksnių, padedančių palaikyti tokius tiriamųjų santykius su mo-

1 pav. Vyresniųjų paauglių požiūrių į santykius su motinomis pokyčiai

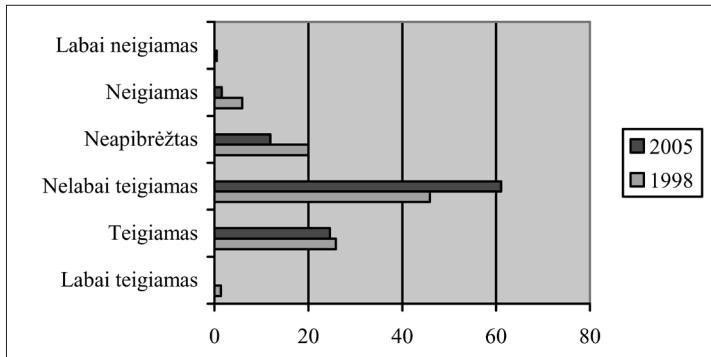
tina, buvo vyresniųjų paauglių nurodomas pačių motinų asmenybės humaniškumas (nuoširdumas, atvirumas, empatiškumas, rūpestingumas, atsakingumas, aukojimasis, meilė ir kt.), kuriuo pasiremamos jos siekė darnaus sugyvenimo su savo vaikais, pasiekusiais ankstyvosios jaunystės amžių.

Maždaug tiek pat tirtų vyresniųjų mokinių savo santykius su motina įvardijo kaip nevisiškai teigiamus, neutralius ar neapibrėžtus ir net apie 6 proc. – kaip neigiamus. Ko šie mokiniai labiausiai *pasigedavo* iš savo santykių su motina? Daugelis jų nurodė, kad jiems trūkdavo pagarbos, pasitikėjimo, supratimo ir pagalbos. Be to, kai kuriais atvejais šie mokinių lūkesčiai motinai buvo stipriau reiškiami nei tėvui, nors santykiai su juo buvo daug prastesni. Matyt, tai galima paaiškinti stipresniu vaiko prisirišimu prie motinos, taip pat ir pačios motinos stipresniais jausmais, o kartu ir nemokėjimu jų reikšti, kliudančiu patenkinti besąlygiškos meilės poreikį. Tad ir tiriamųjų lūkesčius – patirti iš motinos daugiau pagarbos, pasitikėjimo, supratimo ir pagalbos, galima interpretuoti kaip meilės, arba ypatingo santykio, poreikį, kurio svarba augant nemažėja, o didėja.

Palyginus šiuo aspektu tyrimo duomenis su 2005 m. gautais tyrimo rezultatais, aptikti gana *akivaizdūs teigiami skirtumai*. Vadinasi, po aštuonerių metų vyresniųjų mokinių santykiai su motina tapo humaniškesni: nustatyta 24,8 proc. daugiau mokinių, savo santykius su motina įvardijusių kaip teigiamus, 16,3 proc. mažiau – kaip nelabai teigiamus ir 4,1 proc. mažiau – kaip neutralius ar neapibrėžtus. Žinoma, šių tyrimo duomenų dėl riboto tyrimo negalima sureikšminti, o ateityje reikia išsamiau tiriant tikrinti jų patikimumą ir raidą.

Sugretinus vyresniųjų mokinių požiūrį į *santykius su savo tėvu*, nustatyti skirtingesni pokyčiai nei požiūrio į tokius santykius su motina (2 pav.).

Matyti, kad 1998 m. tirtų mokinių santykiai su tėvu buvo prastesni nei su motina: šiek tiek mažiau nei pusė mokinių juos įvardijo kaip nelabai teigiamus, ketvirtadalis – kaip teigiamus ir penktadalis – kaip neutralius ar neapibrėžtus. Todėl analizuojant kai kurių mokinių pasakymus apie savo tėvą, susidarydavo išpuodis, kad jie tartum gyvena ne su tėvu, bet šalia jo (tėvas kuo nors užsiima. ką nors veikia, būna namuose ar išvyksta, bet jų gyvenimui tarsi jokios įtakos ir neturi).

2 pav. Vyresniųjų paauglių požiūrių į santykius su tėvu pokyčiai

Lūkesčiai tokių tėvų atžvilgiu taip pat buvo silpniau išreikšti, ribotesni. Ne vienas šių mokinių savo tėvus vertino kaip menkavertes asmenybes, nedaug galinčias pasiekti gyvenime, nevertas pasitikėjimo ir pagarbos.

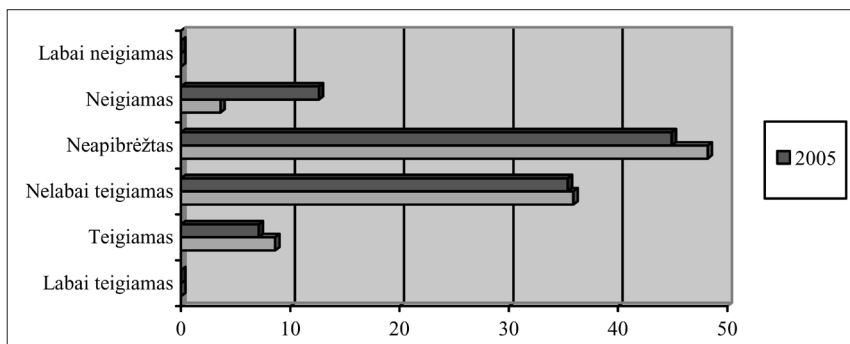
2005 m. tyrimo duomenys išryškino ir silpnėjančią šių santykių kaitos tendencijas. Tai rodo, kad stoka humaniškumo, arba atvirumo, nuoširdumo, jautrumo, pasitikėjimo, geranoriškumo ar, kaip pasakytų sociologas A. Giddens, grynesnių santykių, yra aktualesnė vyresniųjų paauglių santykių su tėvais problema.

Antra vertus, galima manyti, kad vyresniųjų mokinių santykiai su tėvu *kito labiau neigiamai* linkme (užfiksuota apie 15,2 proc. daugiau mokinių, šiuos santykius priskiriančių prie nelabai teigiamų nei teigiamų (8 proc. mažiau – prie neutralių ir dar perpus mažiau – prie neigiamų). Taigi stoka humaniškumo, arba atvirumo, nuoširdumo, jautrumo, pasitikėjimo, geranoriškumo, yra aktualesnė vyresniųjų paauglių santykių problema su tėvais. Tai leidžia kelti naują hipotezę, reikalaujančią platesnių tyrimų, galinčių patvirtinti ar paneigti, kad globalizacijos procesai ankstyvoje jaunystėje gali

labiau neigiamai paveikti asmens santykius su tėvu, o santykiams su motina – turėti net teigiamos įtakos.

Jaunesniųjų paauglių (13–15 metų), tirtų pagal tą pačią nebaigtą sakinių metodiką, *požiūriai į santykius su tėvais* buvo artimi vyresniųjų paauglių vertinimams. Mat tarp jų taip pat dominuoja daug palankesnis požiūris į santykius su motina, kuris labai artimas paauglių požiūriui į santykius su draugais, bene svarbiausiais asmenimis paauglystėje. Kaip ir vyresnieji paaugliai, jaunesnieji paaugliai taip pat dažniau pažymi humanišką motinų elgesį su jais: du trečdaliai paauglių motinas apibūdina kaip humaniškas, taip pat besirūpinančias ir kitais šeimos nariais. Tačiau labai humaniškomis savo motiną laiko tik 7,5 proc. respondentų, o tėvą – tik 0,6 proc.

Apibendrintą požiūrį į santykius šeimoje parodo ir paauglių *savijauta namuose*, atskleidžianti giluminius, kartais net neįsisąmonintus potyrius. Iš tyrimo duomenų paaiškėjo, kad vos ne pusė paauglių labai gerai jaučiasi namuose (palyginus su mokykla, užfiksuotas didelis skirtumas: mokykloje tą patį išgyvena tik 13 procentų respondentų). Tačiau nustatyta apie 30 proc.

3 pav. Vyresniųjų paauglių požiūrių į savo santykį su savimi pokyčiai

jaunesniųjų paauglių, kurie nelabai gerai ar net blogai jaučiasi savo namuose.

Ieškant tokių požiūrių paaiškinimo, matyti, kad tėvai paauglystėje išlieka svarbus *džiaugsmo šaltinis*. Duomenys atskleidė, kad trečdalis tėvų labai dažnai teikia vaikams džiaugsmą, tačiau penktadalis jų retai pažadina pozityvius savo vaikų išgyvenimus, kurie, kaip žinoma, laiduoja dvasinį ryšį (5 proc. respondentų nurodė, kad niekada nesidžiaugia kartu su tėvais). Todėl tyrimas patvirtino ir kitų autorių nuomones apie nemažėjantį tėvų vaidmenį paauglystėje.

Paauglių santykiai su savimi

Kaip jau minėta, asmens dvasingumas reiškiasi ne vien per santykius su kitais žmonėmis, bet ir per santykius su **pačiu savimi**: pažįstant, apmąstant, vertinant bei reguliuojant save kaip asmenybę. Apie šiuos santykių tipus rašantys autoriai (Kuzmickas, Maršalas, Munje, Lepeškienė)¹⁴ ir kt. pažymi, kad jie yra giminingi su santykiais, palaikomais su kitais žmonėmis: vienas kitą lemiantys, keičiantys ar net susitapatinantys. Tad ir tiriant mokinių santykį su savimi, taip pat žvelgta į jį *humanisti-*

nės orientacijos požiūriu: domėtasi, kiek jie pasitiki savimi, gerbia save, ko tikisi iš savęs ir kt. (3 pav.).

1998 m. tyrimo duomenys atskleidė, kad mokinių santykis su savimi buvo *daug prastesnis* nei su tėvais: tik dešimtadalis tirtų mokinių save vertino teigiamai, o beveik pusė tiriamųjų neturėjo aiškesnio požiūrio į save (atskiras savo asmenybės savybes, gebėjimus ir kt.). Taigi šių mokinių santykis su savimi buvo ne tik mažiau pozityvus, bet ir mažiau humaniškai orientuotas.

Koks santykis su savimi būdingas 2005 m. to paties amžiaus tiriamiesiems? Akivaizdu, kad jis išliko beveik toks pat, labai *mažai pakitęs*, išskyrus tą faktą, kad vos keliais proc. (3,3 proc.) sumažėjo mokinių, turinčių neapibrėžtą nuomonę apie save, ir beveik dešimtadaliu (9 proc.) padaugėjo neigiamai save vertinančių. Taigi santykis su savimi vyresnio mokyklinio amžiaus mokinių išlieka kaip *labai problemiškas*, čia reikia nuolatinių ir išsamesnių tyrimų, interpretacijų ir pagalbos.

Koreliacinė duomenų analizė patvirtino, kad vyresniųjų paauglių santykiai su tėvu turi įtakos jų požiūriui į religines vertybes (tikėjimą) ir altruistinius išgyvenimus,

o santykiai su motina – į altruistinius ir gnostinius išgyvenimus. Tuo tarpu jaunesnių paauglių santykiai su tėvais – požiūriui į tikėjimą ir intelektualumą. Kartu paaiškėjo, kad nuo paauglių savijautos namuose priklauso požiūris į laimingą šeimą, tikėjimą, sąžiningumą, intelektualumą, grožį, taip pat ir požiūris į narkotikų vartojimą.

Išvados

Nagrinėjant dvasingumą kaip santykį, iškyla dvasinių vertybių, kaip santykių kokybės determinančių, atrankos ir hierarchijos problema. Šios problemos sprendimas skatina pripažinti tiek vientisą aukščiausių dvasinių vertybių sistemą, tiek joje pirmumą teikti dorovinėms vertybėms kaip gėrio branduoliui, o jame skirti humaniškumą, kaip patikimą santykių vertinimo kriterijų.

Pagal humaniškumo kriterijų paaugliai linkę daug palankiau vertinti savo santy-

kiaus su motina nei su tėvu. Palyginus santykius su tėvais pagal jų kaitos pobūdį, ryškėjantį šiuo globalizacijos laikotarpiu, galima išvelgti daugiau ar mažiau pastebimus pokyčius: teigiamus, būdingesnius paauglių santykiams su motina, bet nelabai ryškius neigiamus, iš dalies persipynusius su nedidelėmis teigiamomis persvaromis, – su tėvu. Vyresniųjų paauglių santykiai su savimi yra daug prastesni nei su tėvais. Antra vertus, šie santykiai yra mažiau kintantys, išskyrus tam tikrą lyg ir šiek tiek labiau pastebimą neigiamą linkmę.

Kadangi šie tyrimo duomenys nepretenduoja į pasaulinio lygio išvadas, tai, ugdant dvasingumą paauglystėje, svarbu ateityje aktyviai domėtis, kuria linkme kinta mokinių santykiai, kokios gali būti skirtingų santykių tipų kaitos priežastys, taip pat ir kokios galimos pedagoginės šių santykių tobulinimo strategijos ir technologijos.

LITERATŪRA

Adshead D. Facilitating Spiritual Development in the Context of Culture Diversity. – Education, Culture and Values. Vol. 5 // Ed. by M. Leicester, C. Modgil and S. Modgil. London and New York, 2000. P. 25–34.

Aramavičiūtė V. Vaikas ir šeima. Kaunas: Šviesa, 1978.

Aramavičiūtė V. Auklėjimas ir asmenybės dvasinė branda. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.

Bajoriūnas Z. Šeimos edukologija. Vilnius: Jošara, 1997.

Bitinas B. Ugdymo filosofija. Vilnius: Kronta, 2000.

Buber M. Dialogo principas: Aš ir Tu. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.

Darom D. Humanistic Values Education: Personal, Interpersonal Social and Political Dimension. Education, Culture and Values. Vol. 5 // Ed. by M. Leicester, C. Modgil and S. Modgil, London and New York, 2000.

Dzenuškaitė S. Paauglių dorovinio idealo bruožai. Kaunas: Šviesa, 1984.

Giddens A. Modernybė ir asmens tapatumas. Vilnius: Pradai. 2000.

Girnius J. Raštai I. Vilnius: Mintis, 1991.

Hartmann N. Filosofijos įvadas. Vilnius: Pradai, 2001.

Jameson F. Kultūros posūkis. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002.

Jaspers K. Filosofijos įvadas. Vilnius: Pradai, 1998.

Jovaiša L. Edukologijos įvadas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002.

Jovaiša L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.

Kuzmickas B. Globalizacija – priklausomybės ir tapatybės. Globalizacija: taikos kultūra, žinių visuomenė, tolerancija. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

Litvinienė J. Konfliktai šeimoje ir jų sprendimo būdai. Filosofija. Sociologija. T. 1, 1997, p. 70–75.

- Maritain J. Integralinis humanizmas – kultūra ir religija. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1995.
- Martiškauskienė E. Dvasingumas kaip pedagoginis reiškinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004.
- Maršalas T. Geri santykiai. Vilnius: Reformatų knygos, 2002.
- Mažutis K. Mažasis žmoniškumo manifestas. Werhelt Lage, 1950.
- Merton T. Gyvenimas ir šventumas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1997.
- Miškinis K. Šeimos pedagogika. Vinius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. Kofliktai šeimoje ir jų spendimo būdai. – Filosofija. Sociologija. T. 1, p. 70–75.
- Munje E. Personalizmas. Vilnius: Pradai, 1996.
- Pruskus V. Vertybės rinkoje: sistemos ir pasirinkimas. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005.
- Ratzinger J. Krikščionybės įvadas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1991.
- Rupnik M. Perėjimo kultūra. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001.
- Rupšienė L. Šeimotyro įvadas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001.
- Scheldrake P. Spirituality and History: Christian living and the Doctrine of God. Marykmoll, New York, 1992.
- Tomlinson J. Globalizacija ir kultūra. Vilnius: ALK, 2002.
- Uzdila J. Etinė šeimotyra; esmė ir paskirtis. Lietuvos edukologija. Vilnius: Leidybos centras, 1997, p. 211–219.
- Verbylaitė D. Dvasingumas ir jo ugdymo galimybės universitete. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2006.
- Vydūnas. Raštai I. Vilnius: Mintis, 1990.
- Žemaitis V. Dvasingumas ir dora. Dora 1(5). Vilnius: Teisės, filosofijos ir sociologijos institutas, 1990.
- Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики. Санкт-Петербург: Евразия, 1997.

ASPECTS OF CHANGES OF RELATIONSHIPS WITH PARENTS: TEENAGERS' VIEW

Vanda Aramavičiūtė

S u m m a r y

The article raises the problem of teenagers' attitudes to family in the context of globalisation. Having in mind globalization researchers' viewpoint that globalization strengthens the relations of contemporary man with the world at large on the one hand, but on the other, it might weaken the relations with local communities (family, school and other institutions of micro-surroundings) and their separate members, the main attention is focused on teenagers' attitude towards their relations with

parents. The article also attempts to reveal teenagers' evaluations of relationship with their teachers and friends as their close people and their relations with themselves. On the basis of longitudinal research data, the changes in teenagers' attitude to their relationships are unfolded having taken place in the period of eight years. The comparison of senior (16–18) and younger (13–15) teenagers' attitude to their relations with the above-mentioned people is also provided.

Įteikta: 2007 11 11

Priimta: 2008 01 07